

А. М. Чортенко

**ПОЛІТИЗАЦІЯ СТУДЕНТСТВА НАДДНІПРЯНСЬКОЇ
УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ПРИЧИНИ,
СУТЬ, НАСЛІДКИ)**

Друга половина ХІХ – початок ХХ ст. в історії українського національного руху характеризуються як період формування та активізації громадсько-політичного життя Наддніпрянщини. Український рух проходить еволюцію від аполітичного українофільства до організацій з чітко вираженим політичним спрямуванням, програмними документами, істотно розширюється соціальний склад його учасників. На сьогоднішній день у історіографії з даної наукової проблеми існує цілий комплекс досліджень. Особливий інтерес становлять розробки присвячені ролі окремих суспільних верст і груп (інтелігенції, учнів і вчителів, робітників, селянства) у зазначених вище процесах. Це роботи Г.Касянова, В.Борисенка та Г.Непорожні, С.Назимка, В.Верстюка, А.Катренка, І.Коляди та ін. [1].

На наш погляд однією із найактивніших суспільних груп того часу була студіююча молодь Наддніпрянської України. Її ролі у зазначених процесах присвячений ряд досліджень: В.Головенька, О.Голобуцького та В.Кулика, Н.Гончарової, Н.Левицької, С.Наумова та ін. [2]. Та перш ніж стати чи не основним ферментом українського націотворення вона пройшла довгий шлях становлення, політизації. Але ця наукова проблема потребує більш глибокого, системного і структурного аналізу.

Виходячи зі стану вивчення проблеми, автор ставить таке дослідницьке завдання: проаналізувати суспільно-політичний рух Наддніпрянщини другої половини ХІХ – початку ХХ ст., з’ясувати роль у ньому студентства та причини його політизації, визначити її етапи, суть і наслідки.

Протягом другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. система вищої освіти Наддніпрянської України зазнала істотних змін, що проявилися перш за все у розширенні мережі навчальних закладів. Чисельність студентів «місцевих» вузів у першому десятилітті ХХ ст. перевищила 20 тис. чол. Відбулася суттєва демократизація їх контингенту, монополія дворянства на отримання вищої освіти була припинена. [3, с. 89-91].

Навчання не були єдиним «заняттям» студентської молоді. Вони організовували концерти, вистави, різноманітні просвітницькі заходи, каси взаємодопомоги, ідальні для бідних, акції по захисту своїх корпоративних інтересів. Одним з напрямків їх активної діяльності стала боротьба за українські національні права шляхом легальних, а з кінця ХІХ ст. і нелегальних (політичних) методів. Тому значення та вплив цієї

суспільно активної групи на подальші процеси дає нам підстави для детального вивчення її політизації, як окремого об'єкта дослідження.

Політизація студентства Наддніпрянщини має цілий ряд причин. По-перше, це соціально-економічні процеси, які набули особливої активності в другій половині XIX ст. Саме тоді Російська імперія переживала глибоку кризу, суть якої полягала у невідповідності існуючих феодальних структур та відносин провідним світовим тенденціям розвитку, що утверджували нове буржуазне суспільство. Спираючись на прагматично налаштовану частину імперської бюрократії, цар Олександр II переходить до радикальних реформ. Як результат, у кінці XIX - на початку XX ст. у Росії відбуваються інтенсивні процеси економічної і соціальної модернізації з одного боку, а з іншого - зберігають велике значення залишки кріпосницької системи.

Високі темпи розвитку народного господарства позначилися на демографічній ситуації. За даними перепису 1897 р. населення українських земель Росії порівняно з 1863 р. збільшилося на 10 млн. чол. і складало 23,4 млн. [4, с. 20]. Поряд з традиційними станами феодального суспільства – селянством та поміщиками, виникають нові класи – пролетаріат та буржуазія.

По-друге, це поява необхідності вирішення національного питання, що особливо гостро відчувало молоде покоління українців, які здобували вищу освіту зазнаючи утисків царської влади через заборону вчитися рідною мовою, вивчати власну історію, культуру тощо.

По мірі зміни характеру стосунків села і міста, останнє починає виступати не лише адміністративно-бюрократичним осередком, але й промисловим, торгівельним та культурно-освітнім центром. Воно відтягувало на себе частину “зайвого” сільського населення. За рахунок сільської бідноти поповнювалися лави робітничого класу, який стрімко зростав. Проте населення міст насамперед зростало за рахунок міграції росіян [5, с. 82-83; 6, с. 64].

Як наслідок, трохи більше ніж 5% українців проживало в містах; вони були найменш урбанізованою національною групою на своїй рідній землі, а термін «селянин» був синонімом терміну «українець», що правив за відповідну характеристику українського населення. За переписом 1897 р., українці становили 30,3% міського населення, тоді як росіяни – 34%, євреї – 27%, інші національності – 8,7% [4, с. 27].

Слабка українська присутність у містах вкупі з дискримінаційною політикою щодо української мови та культури означало, що міста утворили середовище для русифікації нечисленних українців, які там проживали. Внаслідок сотень років колоніального життя виробився певний світогляд, елементами якого були бездержавність нації, орієнтація на центр, тобто визнання зверхності російської культури, прихильне ставлення до всього російського [7, с. 22]. Цей процес загострював національні почуття українців аж до спалахів націоналізму.

За таких умов у Російській імперії виник єврейський «сіонізм», фінський «активізм», виникло і «українське питання».

Отже, на початку ХХ ст. утворилась ситуація, в якій капіталістичні відносини сприяли розвитку української національної проблеми, тоді як російська влада блокувала можливість до її розв'язання. Таке поєднання робило національну проблему одним із чинників зростання революційних настроїв студентства.

Не менш ніж у місті, напруження спостерігалось і на селі. Реформа 1861 р. була проведена за рахунок селянства. Її результати відображались на соціальному напруженні та визріванні революційних настроїв. Реформа звільнила селянина, але не дала йому необхідних засобів, щоб він міг утвердитися незалежним господарем. Той факт, що сільське населення України зростало вдвічі швидше ніж сільське землеволодіння, ускладнював проблему нестачі землі. З іншого боку, селянин був неконкурентоспроможний, коли йшлося про пошук роботи у місті.

Додатковим фактором впливу став перехід українського села до ринкових форм ведення господарства, який породжував проблеми інтенсифікації праці, поліпшення агрокультури, збуту продукції, закупівлі удосконалених знарядь праці, тобто вимагав від селянина підвищення освітнього та фахового рівня. Останнє поширювало його увагу до проблем освіти, культури, науки і, звичайно, до національної проблеми.

Третьою причиною політизації студентства стало поступове зростання його ролі у національному русі, еволюція його активності від допомагаючої (коли молоді люди виступали у вигляді «м'якої глини», якій старші, авторитетні діячі руху намагалися надати потрібної форми, а вони із захопленням переймали їх думки, погляди, ідеї) до креативної, утворюючої, тої, яка має власний погляд, точку зору, переконання, що може кардинально відрізнятись від бачення проблеми старшим поколінням діячів.

У даному процесі, на нашу думку, можна виділити кілька етапів. На першому представники студіюючої молоді і, передусім, її найактивніші елементи набувають національної самосвідомості: бачать своє місце, роль і призначення в етнонаціональній структурі, усвідомлюють свою причетність до українського, розуміють етнополітичні процеси, які їх оточують, а також формують здатність приймати та шукати поліваріантні, компромісні шляхи їх реалізації. На цьому етапі молодь приймає активну участь у діяльності Петербурзької і Київської громад у 60-ті роки, «Молодих громад» і молодіжних студентських гуртків «політиків», «молодих політиків», «українських народників», «гурток драгоманівців», «об'єднаний центральний гурток» у 70-80-ті роки ХІХ ст. [Див. 8].

На другому етапі студентство перетворюється на чисельну, згуртовану силу. Значну роль у цьому відіграють активісти, лідери здатні на основі набутого раніше організаційного, політичного досвіду,

відповідного рівня освіти, продукувати і перетворювати в життя нові ідеї, спроможні нестандартно мислити, іноді навіть ризикувати. Таких студентів-лідерів небагато, але за ними жваво йдуть активні студентські маси, що чекають швидкого, однозначного розв'язання національного питання, а не продовження намагань культурництвом полегшити становище українського народу.

Початок цього етапу припадає на 90-ті рр. XIX ст., коли в українському громадському русі відбулися суттєві зміни, які визначили всю подальшу діяльність українських громад. Закінчилася ціла історична епоха, визначена домінуванням в інтелектуальному середовищі так званого «українофільства». Сучасник тих подій Д.Антонович у своєму огляді історії політичної думки з цього приводу зазначив, що після Кирило-Мефодіївського братства «український рух і українська громада постійно і досить систематично розгублювала свої політичні прикмети та сходила на культурний шлях й поступово обернала національно-політичний рух в культурну течію, або в літературний напрямок. У вісімдесятих роках цей процес було завершено» [9]. Саме у 1880-ті – на початку 1890-их рр. у молодіжному середовищі розгорнувся період пошуку нових форм і методів роботи, які б найкраще відповідали потребам українського суспільства. Перш за все, це стосується «Молодих громад», «Братства тарасівців», студіюючої молоді Всеукраїнської загальної організації і найвищої непартійної форми організації студентства - Української студентської громади, головним завданням якої, на думку її лідерів (Д.Антоновича, О.Коваленка, Ю.Колларда, Б.Мартоса), було згуртування, виховання і підготовка до політичної боротьби національно свідомих патріотів.

Але слід зазначити, що велика кількість студентства 1890-их рр. іще залишалась аполітичною або мала помірковано-автономістські погляди. Активісти молодіжного руху були схожими швидше на ентузіастів з іншим світоглядом, який не особливо визнавався студентською масою. Завдяки їхнім сміливим виступам у студентському середовищі формувалося нове покоління української молоді. Вони поступово долали традиційний український комплекс провінціалізму і меншовартості. Ці молоді активісти, на відміну від попередніх революціонерів, які в більшості приєднувалися до російського політичного руху, стали на засаді утворення власного національного партійного напрямку. Для досягнення поставлених цілей передбачалося згуртувати всіх студентів українського походження, виховувати своїх членів згідно з «народною мораллю», публічно заявляти про ту шкоду, яка завдається українському народу через навчання в освітніх закладах російською мовою [10, с. 10].

Додаткового імпульсу політизації університетська молодь отримала завдяки активному поширенню національної ідеї в суспільстві та виникненні в середині нього опору утискам з боку влади. Показово, що навіть на рівні капіталістів-підприємців назріває конфлікт інтересів «між українським півднем і московською північчю». Наприкінці XIX ст.

політизація виходить за межі громад і активного сприйняття в масах. На підтвердження цього положення можемо навести твердження одного з сучасних фахівців з проблем модернізації в Росії у кінці XIX ст. На його переконання у «суспільствах, що розвиваються» модернізація супроводжувалась боротьбою модерних і традиційних норм, що відбувається як гармонійним, так і конфліктним шляхом. Російське суспільство (у тому числі й наддніпрянських територій) кінця XIX – початку XX ст. тяжіло до конфліктного варіанту. У цьому полягала специфічність російської модернізації, коли індустріалізація значно випереджала відповідні процеси і зміни в суспільстві, що повинні були вести до демократизації» [11, с. 9].

Отже, кінець XIX ст. в Росії та Наддніпрянщині, як її частини, характеризується наявністю кількох чітко виражених явищ – економічної і соціальної кризи, що особливо стали поглиблюватись у результаті різкого падіння виробництва, заробітної плати, зростання безробіття, причиною чого стала економічна криза Західної Європи, початком процесу переходу національного руху від українофільства, яке втратило свою національно-мобілізуєчу функцію до політичних методів боротьби започаткованих в студентському середовищі.

Заборона легальної політичної діяльності аж ніяк не зменшувала рівень політизації кінця XIX ст. оскільки переході до індустріального суспільства, як правило, завжди супроводжується формуванням національної свідомості та ідеології, динамізацією національних та суспільних рухів. Активним рушієм зазначених процесів у Наддніпрянській Україні стали відносно молоді та енергійні люди, які мають достатню кількість вільного часу на реалізацію новаторських поглядів та переконань. Через цілий ряд причин вони не знаходять підтримку старшого покоління. Із-за незавершеності формування свого ідеологічного та політичного світогляду, ця молодь легко сприймає нові засоби та форми боротьби, перетворюється на активну суспільну групу.

Тому цілком закономірно авангардом переходу до політичних методів боротьби виступає саме студентство, яке на той момент є однією з найорганізованіших сил Росії у порівнянні, наприклад, з пролетаріатом чи селянством, що вийдуть на політичну авансцену згодом. На хвилі боротьби з владою за університетські права через мітинги, демонстрації, акції непокори відбулося усвідомлення їх власної сили і можливостей впливати на царський режим. Своєрідним психологічним бар'єром після якого молода людина ставала активною в політичному житті краю було так зване „політичне хрещення” – перша антиурядова акція (демонстрація, сходка, мітинг) в якій студент проявляв свою опозиційність чи революційність, відчув зростання на якусь вищу сходинку, виникало уявлення про входження до кола тих небагатых, хто знайшов у собі мужність відкрито заявити про незгоду з існуючим порядком. До цього додається наявність спільних проблем пов'язаних з дозволами, певним стилем поведінки, способом життя, відносно

однаковим віком, з'являється відчуття корпоративності в поглядах, поведінці, реакції на оточуючі події. Всі ці ідеї, заходи, поступово радикалізувалися та під впливом юнацького максималізму сягали аж до виникнення крайніх форм – нелегальних політичних організацій. Позитивну роль у цьому відгравала сама університетська система, яка давала можливість постійно і, головне, легально зустрічатися і контактувати. І це мало свої наслідки. Не маючи в подібних процесах опори на досвід минулих поколінь, оскільки ті були позбавлені такої можливості, студентство виробляє новий для українського національного руху стиль поведінки і мислення, що, безумовно, становило одну з особливостей перехідного періоду.

Ще не слід випускати з поля зору й такий психологічний чинник як самореалізацію молоді через політичне спілкування і діяльність. Ця діяльність передбачала більш високий рівень підготовки, освіти й самоосвіти, вимагала знань значно більших, ніж давали російські університети. Перебування у високоінтелектуальному і культурному середовищі, яке визначає професійне спрямування студента, робило таку діяльність в очах молоді ще привабливішою, адже вони отримували можливість на практиці застосувати знання набуті в процесі здобуття освіти та під час відвідин українських земель у сусідній Австро-Угорщині, де національне життя розвивалося зовсім у інших умовах.

Чинники впливу освіти значно підсилювалися специфічною особливістю молоді у віці навчання в інститутах та університетах – протесністю, ірраціональною поведінкою базовою основою якої став конфлікт, непримиримість у поглядах на майбутнє українського національного руху в старшого і молодшого покоління. Російський дослідник В.Волков, характеризуючи моральні мотиви участі студентської молоді Росії в антиурядовому русі кінця XIX – початку XX ст. стверджує: „К 1890-м годам в студенческой среде сложилась прочная традиция политического самоопределения... большинство студентов считало обязательным иметь свою собственную политическую позицию” [12]. Цілком логічно дане твердження стосується і молоді Наддніпрянщини, яка дуже часто ще до вступу у вищий навчальний заклад вже приймало участь або була обізнана з національним політичним рухом.

Додавали унікальності становищу студентства і особливі його ознаки, які давали можливість більш радикально і вільно використовувати різні методи досягнення поставленої мети (у порівнянні, наприклад, з інтелігенцією) – це відносна незалежність від кар'єри, адміністрації, можливість вільно, без особливих підозр жандармерії пересуватись по території Росії, наявність значної кількості вільного часу.

Як наслідок, будучи, за висловом одного із провідних фахівців із соціальної історії Росії Т.Шаніна, одним з «основних соціальних акторів» студентство стає небезпечним для влади, яка визначаючи своїх головних

ворогів називає «студентів, жидів та анархістів», а слово «студент» перетворилось на синонімом політичної активності чи революційності [11, с. 38-39].

На третьому етапі політизоване й мобілізоване студентство виступає на політичну арену, повідомляє про свої цілі та наміри, починає рішуче їх реалізовувати. Перша політична партія Наддніпрянської України – Революційна українська партія – була заснована на зборах студентських громад у Харкові в лютому 1900 р. Ініціаторами створення виступила так звана «Рада чотирьох» у складі лідерів студентського руху Д.Антоновича, Б.Камінського, Л.Мацієвича, М.Русова. Ця подія і знаменувала початок якісно нового періоду у боротьбі студентства за українські національні права. Згодом вся Українська студентська громада приєдналася до цієї партії віддавши пріоритет партійним формам боротьби. Після цих подій студіююча молодь стає активним учасником як творення так і розбудови нових партій (Українська народна партія, Українська демократична партія, Українська радикальна партія, Українська радикально-демократична партія та ін.).

Таким чином у результаті аналізу проведеного у даному дослідженні ми прийшли до наступних висновків:

- політизація студентства Наддніпрянської України відбувалася у межах загальноукраїнського суспільно-політичного руху другої половини XIX ст. та під вплив суспільно-політичних процесів, які відбувалися на західноукраїнських землях;

- основними причинами цього стали а) соціально-економічні зміни, що відбувалися в Російській імперії в результаті модернізаційних процесів (формування капіталістичних відносин, поява класу робітників та буржуазії, демократизація контингенту студентства, русифікація міста та ін.); б) постійні національні утиски царської влади, у тому числі в питанні українізації вищої освіти, та ігноруванні нею вирішення українського питання; в) вагання старшого покоління щодо відходу від застарілих культурно-просвітніх методів боротьби спричинило до активного пошуку молодим поколінням (в першу чергу студіюючої молоді) більш дієвих способів вирішення національного питання, а з набуттям теоретичного та організаційного досвіду з кінці XIX ст. започаткувати новий, радикальний напрямок суспільно-політичного руху;

- на наш погляд, у процесі політизації студентство проходить три етапи:

- 1) кінець 50-их - 80-ті роки XIX ст. - діяльність у національних організаціях без участі в роботі їх органів управління та впливу на їх ідеологію та формування стратегії;
- 2) 90-ті роки XIX ст. - перетворення на чисельну, згуртовану силу з власними політичними прикметами, остаточний розрив з українофільством та пошук нових форм і методів роботи, що найкраще б відповідали потребам українського суспільства;
- 3) з початку XX ст. – політизоване й мобілізоване студентство виступає на політичну арену, формулює та відкрито декларує свої цілі та наміри,

починає рішуче їх реалізовувати у першу чергу через діяльність політичних партій;

- кінцевим результатом процесу політизації студіюючої молоді Наддніпрянщини стало утворення якісно нової для цього регіону Російської імперії організаційної форми боротьби – національних політичних партій, що діяли на нелегальній основі, але це не лякало суспільно активну, прогресивну, добре згуртовану і організовану частину студентства;

- студентство виступило «локомотивом» у переході національного руху Наддніпрянщини до політичних методів боротьби і певний час зберігало лідируючі позиції в цьому процесі.

Література

1. **Касьянов Г.** Українська інтелігенція на рубежі XIX – XX століть: соціально-політичний портрет / Касьянов Г. - К.: Либідь, 1993. – 176 с.; **Борисович В.** Суспільно-політична діяльність учителів і учнівської молоді України в 1900 – першій половині 1907 рр. / Борисович В., Непорожня Г. - К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 149 с.; **Назимко С.** Участь міських верств населення України у національно-визвольному русі (1905-1907 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидат іст. наук : спец. 07.00.01. „Історія України” / Назимко С. - К., 1994. - 24 с.; **Катренко А.** Українські молодіжні гуртки і організації 80-90-х років XIX століття / Катренко А. // Історія України. - 2000. - № 23-24. – С. 10-18; **Коляда І.** Українська інтелігенція та національний рух 70-80-х років XIX ст.: особливості ідеології / Коляда І.// Сіверянський літопис. - 2007. - № 3. - С. 3-11; **Партії та соціальні групи в першій російській революції** / Ред. кол.: В.П. Горшков (відп. ред.) та ін. - // Наукові праці з питань політичної історії: Міжвідомчий наук. збірник. К. : Либідь, 1992. - Вип. 173. - 112 с. 2. **Головенько В.** Український молодіжний рух у XX ст. (історико-політологічний аналіз основних періодів) / Головенько В. - К. : Український НДІ проблем молоді, 1997. – 160 с.; **Голобуцький О., Кулик В.** Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX – початку XX ст.: Дослідження / Голобуцький О., Кулик В. - К. : Смолоскип, 1996. – 124 с.; **Гончарова Н.** Національно-політичний рух студентської та учнівської молоді в Україні (90-ті роки XIX ст. – лютий 1917 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидат іст. наук : спец. 07.00.01. „Історія України” / Гончарова Н. - Одеса, 2006. – 24 с.; **Левицька Н. В.** Студентство України в кінці XIX – на початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидат іст. наук : спец. 07.00.01. „Історія України” / Левицька Н. - К., 1998. – 16 с.; **Наумов С., Посхов С.** Харківський університет у суспільно-політичному русі другої половини XIX – початку XX ст. / С.Наумов, С.Посохов // Український історичний журнал. - 2005.- № 1. – С.56-70; **Наумов С.** Харківська українська студентська громада (кінець XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс] / Наумов С. // Университеты. Наука и просвещение. - 2008. - № 2. – С.18-

28. Режим доступу до журн. : http://universitates.univer.kharkov.ua/arhiv/2008_2/naumov/naumov.html; **Ховрич С.** Проблема формування політико-національної свідомості в середовищі вищої школи (кінець XIX – початок XX ст.) / Ховрич С. // Київська старовина. - 2005.- № 5. - С. 60–66. 3. **Чортенко А.** Якісні та кількісні зміни в складі студентства Наддніпрянської України (кінець XIX ст. – 1914 р.) / А. Чортенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. - Запоріжжя, 2007. - Вип. XXI. – 560 с.- С.81-83. 4. **Кравченко Б.** Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. [пер. з англ.] / Б. Кравченко -К. : Основи, 1997. – 423 с. 5. **Гуменюк А.О.** Соціальна і національна структура міського населення Правобережної України (друга половина XIX ст.) / Гуменюк А.О. // Український історичний журнал.-1993. - № 10. – С.77-85. 6. **Український** проект в російській імперії . – К.: Наукова думка, 2004. – (Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси у 3 т. / Інститут історії України НАН України; Редрада: акад. НАН України В.М.Литвин (голова), акад. НАН України І.М.Дзюба, акад. НАН України Я.Д.Ісаєвич, акад. НАН України О. С. Онищенко та ін.; Відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій. Т. 1 / [Верстюк В. Ф., Горобець В. М., Толочко О. П.] - 2006. - 504 с. 7. **Колмокан І.К.,** Бриндак О.Б. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в XX столітті: Дослідження / Колмокан І.К. – Одеса : Астропринт, 1997. – 192 с. 8. **Беренштам-Кістяківська М.** Українські гуртки в Києві другої половини 1880-их та початку 1890-их років / М. Беренштам-Кістяківська // За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття / за ред. М.Грушевського. - К. : Держвидав України, 1928.-Кн.3. – С. 206-225. 9. **Антонович Д.** Із студентських років Івана Тешенка / Антонович Д. // Робітнича газета (Київ). – 1918. – 4 серпня. 10. **Левицька Н.В.** Студентство в національно-визвольному русі України кінець XIX – початок XX століття / Левицька Н. - К. : ТОВ "Міжнародна фінансова агенція", 1998. – 25 с. 11. **Шанин Т.** Революція как момент истины. Розсип 1905-1907 гг. → 1917-1922 гг. [пер. з англ. Є.М. Ковальов]. – М. : „Весь мир“, 1997. - 560 с. 12. **Волкова В.С.** Моральные мотивы участия студенческой молодежи в антиправительственном движении (конец XIX – начало XX вв.) (Международная научная конференция VII Плехановские чтения „Россия начала века XX: вступление в эпоху исторических преобразований“) [Електронний ресурс] / В.С. Волков. - Режим доступу: <http://www.nlr.ru/tus/300505/volkov.pdf>

Анотація

Чортенко А.М. Політизація студентства Наддніпрянської України наприкінці XIX – на початку XX ст. (причини, суть, наслідки)

У даному повідомленні розглядається процес політизації українського студентства Наддніпрянщини в кінці XIX ст. – на початку XX ст. Досліджуються причини, характеризуються етапи, з'ясовується суть та наслідки даного процесу.

Ключові слова: студентство, громади, політизація, партії, Наддніпрянська Україна.

Аннотация

Чортенко А.Н. Политизация студенчества Надднепрянской Украины в конце XIX – в начале XX века (причины, суть, последствия)

В данном сообщении рассматривается процесс политизации украинского студенчества Надднепрянщины в конце XIX ст. – в начале XX ст. Исследуются причины, характеризуются этапы, выясняется суть и последствия данного процесса.

Ключевые слова: студенчество, громады, политизация, партии, Надднепрянская Украина.

Annotation

Chortenko A.M. The students politization of Naddnipyriansca Ukraine at the end of XIX – at the beginning of the XX century (causes, gist, results)

In the given report the politization process of the Ukrainian students in Naddnipyriansca Ukraine at the end of the XIX century - the beginning of the XX century is examined. Reasons are explored, stages are characterized, and gist and results of the given process are ascertained.

Key words: students, politization process, community, party, Naddnipyriansca Ukraine.